Bohusläns museum
RAPPORT 2024:07

Undersökningar vid Vitlycke museum

Arkeologisk förundersökning och undersökning
Tanum 146:1, 147:1 och 1257:1, NY1 och NY2
Vitlycke 1:6, Västerby 1:9
Tanums socken och kommun
Red. Bohusläns museum

BOHUSLÄNS MUSEUM

Bohusläns museum
RAPPORT 2024:07

Undersökningar vid Vitlycke museum

Arkeologisk förundersökning och undersökning

Tanum 146:1, 147:1 och 1257:1, NY1 och NY2

Vitlycke 1:6, Västerby 1:9

Tanums socken och kommun

Red. Bohusläns museum

BOHUSLÄNS
MUSEUM

Bohusläns museum
Museigatan 1
Box 403
451 19 Uddevalla
tel 0522-65 65 00
info@bohuslansmuseum.se
www.bohuslansmuseum.se

ISSN 1650-3368
Författare Red. Bohusläns museum
Redaktör rapportserie Magnus Rolöf
Grafisk form Lisa K Larsson
Layout och teknisk redigering Joakim Åberg
Omslagsbild Foto av Bohusläns museum. Bilden visar pågående byggnation av museet.
Upphovsrätt Om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. http://creativecommons.org
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket medgivande 90.8012

Innehåll

Sammanfattning 7
Bakgrund 7
Landskapsbild 7
- Naturlandskap och fornlämningsmiljö 7
- Kulturlandskap 7
- Historiskt källmaterial 8
- Kort historik kring Hällristningsmuseet Vitlycke 8

Syfte och frågeställningar 8
Arbetets uppläggning och metod 8
Metod 8
Resultat 9
- Förundersökning och undersökning Tanum 1257 9
  - *Undersökningsresultat* 9
  - *Slutsatser* 10
- Förundersökning och dokumentation hällristning Tanum 146 10
  - *Undersökningsresultat* 10
- Förundersökning och dokumentation hällristning Tanum 147 11
- Förundersökning och undersökning ny lämning, boplats NY1 11
  - *Undersökningsresultat* 11
  - *Dateringarna* 15
  - *Slutsatser* 15
- Efterdokumentation ny lämning NY2 16
  - *Offermossen/bronsåldersdammen* 16
  - *Provgropar, anläggningar och fynd* 17
- Komplettering och revidering av lämningar 17

Tolkning, diskussion och slutsatser 18
Kort angående strandlinjediskussionen ovan 20
Referenser 21
Tekniska och administrativa uppgifter 22
Bilagor 23

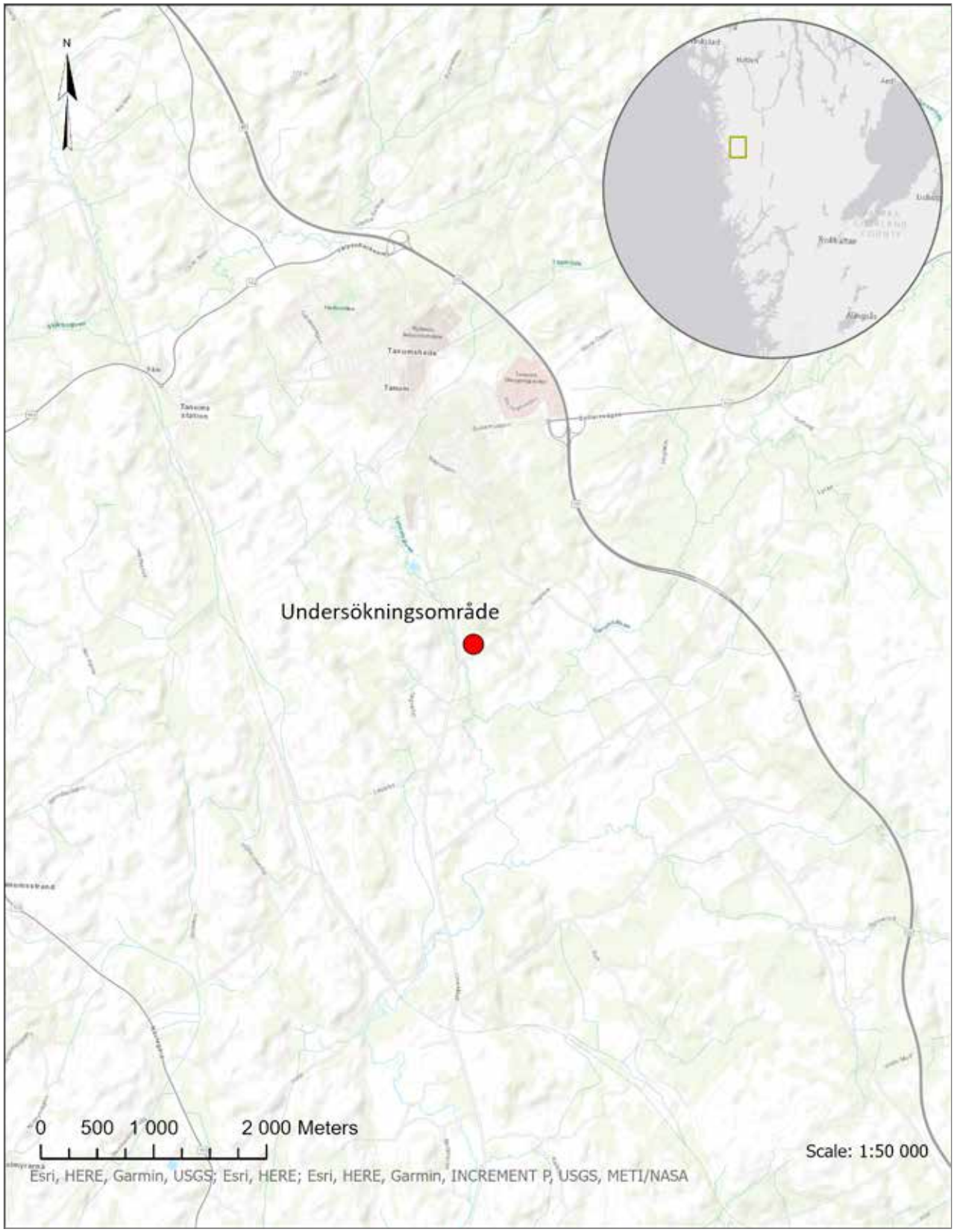

Figur 1. Karta med platsen för undersökningarna markerade. Skala 1:50 000.

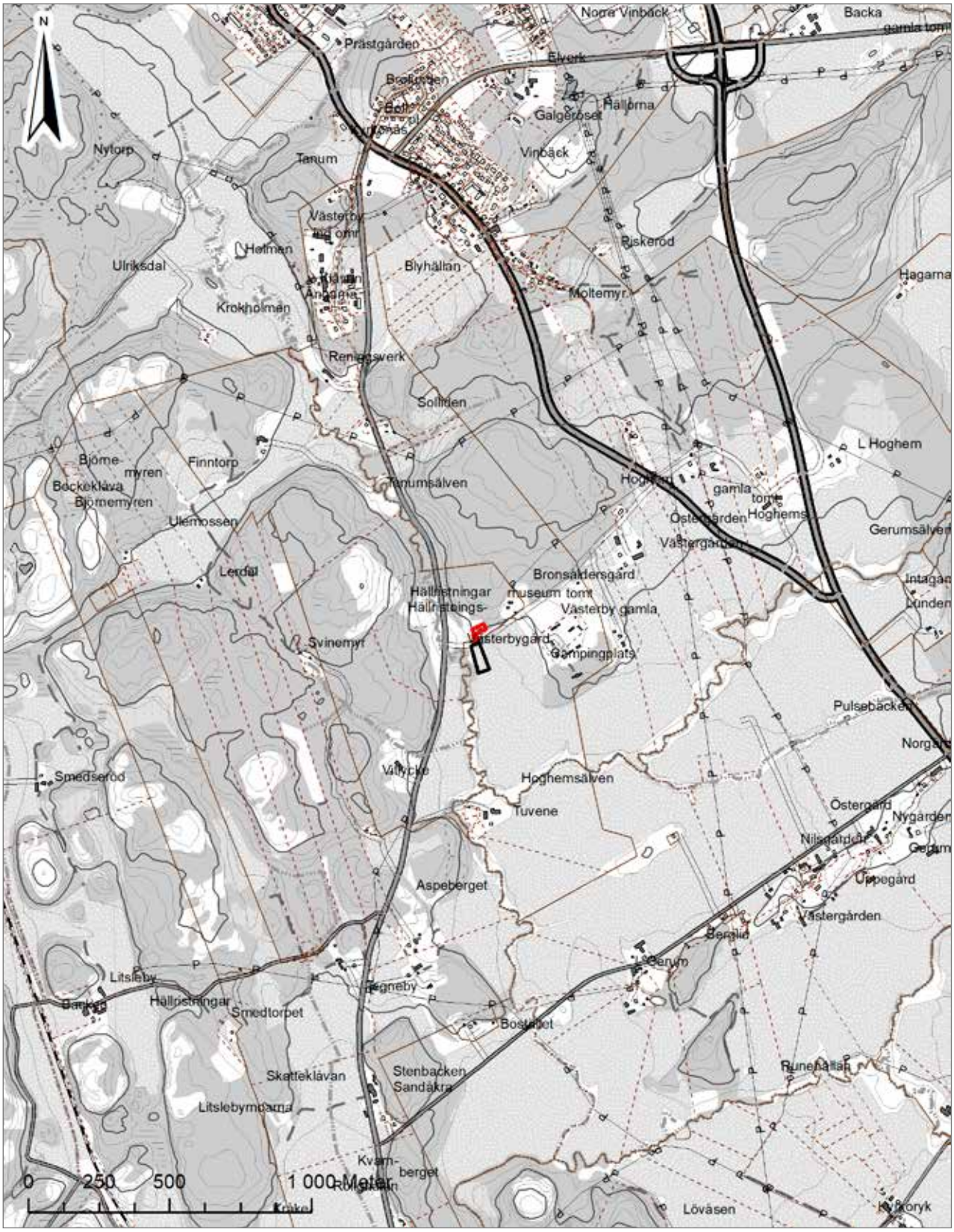

Figur 2. Översikt över berörda undersökningsområdet. Skala 1:20 000.

Figur 3. Karta med översikt över undersökningsområdet samt närliggande lämningar markerade. Skala 1:10 000.

Sammanfattning

Med anledning av nybyggnation av hällristningsmuseet i Vitlycke, Tanums kommun, berördes flera fornlämningar. Två av dessa utgjordes av ett område med registrerade hällristningar (Tanum 146:1 och Tanum 147:1). Det område där den planerade parkeringsplatsen kom att anläggas, berörde ett område med en tidigare känd boplats utan synlig anläggning (Tanum 1257:1). Vidare berördes två nyfunna boplatser (NY1 och NY2). Undersökningarna genomfördes i flera omgångar under åren 1996–1998.

Förundersökningarna av lämningarna Tanum 146:1, 147:1 och 1257:1 samt undersökningarna av Tanum 1257:1 och NY1 genomfördes mellan augusti till november 1996 på platsen för museet och parkeringen. Vid förundersökningen av Tanum 1257 framkom omrört kulturlager med kol, enstaka brända ben och slaggbitar. Vid slutundersökningen kunde inte fyndmaterialet med säkerhet sägas härröra från kulturlagret, som visade sig vara alltför skadat av en recent störning i form av en förmodad och sentida nedbrunnen byggnad samt långvarig odling på platsen. Området bedömdes kunna nyttjats för olika aktiviteter inom såväl neolitiska som brons- och järnåldersbosättningar. Vid förundersökningen av såväl Tanum 146 som Tanum 147 konstaterades ytterligare och nya figurristningar, bland annat genom nattbelysning.

Vid förundersökning och undersökning av boplatsen NY1 framkom flera anläggningar i form av gropar, härdar, rännor, kulturlager samt årderspår. En härd och en ränna daterades till förromersk järnålder. Eventuellt kan en huslämning funnits på platsen, men detta kunde inte bekräftas.

I samband med att en damm anlades inom museiområdets bronsåldersgård, framkom ytterligare nya lämningar, däribland NY2. Under två dagar i februari 1998 gjordes på uppdrag av Länsstyrelsen en efterdokumentation av fornlämningen samt en komplettering och revidering av intilliggande fornlämningar. I samband med detta konstaterades flera lämningar i form av bland annat kolningsgropar.

Bakgrund

Bohusläns museum har genomfört förundersökningar och slutundersökningar på platsen för museet och parkeringen inom fastigheterna Vitlycke 1:6 och Västerby 1:9. Förundersökningen berörde fornlämningarna Tanum 146:1, 147:1, 1257:1 samt NY1, medan undersökningarna berörde Tanum 1257:1 och NY1. Vid NY2 genomfördes en efterdokumentation av den nyfunna fornlämningen, samt en komplettering och revidering av intilliggande fornlämningar. Insatserna genomfördes i flera omgångar under åren 1996–1998, enligt Länsstyrelsens beslut 220-10954-96. Uppdragsgivare var Bohuslandstingets Fastighetsförvaltning.

Någon rapport sammanställdes aldrig efter dessa undersökningar och denna rapport bygger på ett äldre påbörjat manus och den dokumentation som kunnat återfinnas. Vad gäller lämningarna NY1 och NY2, så förefaller dessa inte ha registrerats och saknas därmed i kulturmiljöregistret. I denna rapport benämns de med sina ursprungliga interimistiska beteckningar.

Landskapsbild

Naturlandskap och fornlämningsmiljö

Västerby är beläget i den norra delen av Tanumslätten, vilken utgör ett småbrutet landskap med mindre bergsryggar och bitvis kraftigt meandrande »älvar« och vattendrag. Museet vid Vitlycke ligger i en sydlig, mindre, bergssluttning i den norra delen av Tanumslätten. I norr och väst höjer sig skogsbeklädda bergen medan slätten breder ut sig mot söder. Långt i öst finns berget vid Skräddö som avgränsar slättområdet.

I botten av en tämligen djup bäckravin rinner Tanumsälven förbi Vitlycke. Älven är ett inte alltför ymnigt vattendrag i normala fall, men under höststormarna när de sydvästliga vindarna legat på och de ihållande regnen fyllt ut alla bäckar och vattendrag, gör Tanumsälven skäl för sitt namn. Den flacka slättens jord är tämligen lerig, även om silt och sand finns inblandat här och var. I anslutning till älven och dess biflöden finns också mer eller mindre sanka partier. Detta återspeglar att området under lång tid utgjort ett bördigt beteslandskap. Tidigare var detta ett sankt strandängsområde och dessförinnan ett grunt innanhav.

Kulturlandskap

Tanumslätten domineras av stora sammanhängande odlingsmarker, omgivna av rundslipade berg, en stor bevarad bykärna och mindre gårdsanhopningar. Väg E6 löper rakt igenom bygden. Fornlämningarna är mycket rikliga till antalet, framför allt är koncentrationen av hällristningar med ibland de massiva ristningsytorna påfallande. Några exempel utgörs av till exempel Vitlycke, Aspeberget, Tegneby med flera. I området finns

även många gårdar som kan ha sina rötter i det förhistorien, som till exempel Gerum, Ryk, Tegneby, Fröstorp (jämför Tanums kulturmiljövårdsprogram 1984:154f).

Historiskt källmaterial

Området där Hällristningsmuseet Vitlycke tidigare låg, var fram till 1988 på hemmanet Västerbys inägor. Vid Storskiftet 1801 utgjorde området ängsmark och en markväg ner mot åkermarken gick genom området (N116–162). Vid 1820 års enskifte tillfaller den nordvästra delen av hemmanet Västerby Anders Persson. I området där Vitlyckemuséet ligger bryts två åkerlyckor upp (N116–162:3). Vid 1910 års lagaskifte tillhör området Edvald Andersson. Den norra delen består av skogs- och ljungmark den södra och västra delen av åkermark. Slänten ner mot Tanumsälven är samfälld med Vitlycke (N116–162:5).

I december 1988 hade Bohusläns museum blivit ägare till området runt Vitlyckehällen (Tanum 1). Då ingick även ett cirka 65 000 kvadratmeter stort område öster om Tanumsälven som tidigare tillhört Västerby. Genom köpet skapades fastigheten Vitlycke 1:6. Avsikten med förvärvet var att inom fastigheten försöka återskapa ett landskap såsom det sett ut på bronsåldern. Den viktigaste åtgärden var att avverka gran och att i grova drag återskapa den träd- och buskrika vegetation och den öppenhet som området kan ha haft (Anteckningar från möte om bronsålderslandskapet vid Vitlycke).

Kort historik kring Hällristningsmuseet Vitlycke

Hällristningsinstitutet i Västerby invigdes den 24 juni 1976. Till institutet hörde utställningslokaler och en forskningsavdelning. Stiftarna var Bohusläns hembygdsförbund och institutionen för arkeologi vid Uppsala universitet. Utställningen färdigställdes av Professor Bertil Almgren. [Han hade] »på den mycket korta tid som stod honom till buds lyckats åstadkomma en intressant och rolig utställning i museet, där hans egna nattfotograferade hällristningsbilder var väsentliga inslag vid sidan av de kopior av bronsåldersdräkter och de modeller av bronsåldersbåt (i rekonstruktion) och stridsvagn m.m. Han under våren låtit tillverka och de utlån av föremål hans eget museum gjort till Tanum, men fint kompletterade av kalkeringar och gipsavgjutningar av hällristningar, gjorda av de kända amatörforskarna Göran Andersson och Torsten Högberg. Att Almgren nu vid den första museiutställningen begagnade tillfället att presentera några av de funderingar och förslag till tolkningar som han själv har vad gäller hällristningarnas »gåtor«, är förklarligt« (Fredsjö 1976).

Hällristningen Tanum 147 upptäcktes 1976 av Torsten Högberg, institutets förste intendent. Det är troligt att även Tanum 146 upptäcktes vid samma tillfälle. Antagligen anpassades dåvarande museets placering med hänsyn till de nyupptäckta hällristningarna (Toreld, epost 2019-09-11). Detta innebär att Högberg måste fått i uppdrag att inventera området där institutet var tänkt att placeras innan bygget satte igång.

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningarna var att konstatera fornlämningarnas utbredning och karaktär, samt att avlägsna dessa för att tillgängliggöra marken för museibyggnationen. För hällristningslokalerna var syftet att utröna om ytterligare ristningar fanns och i sådana fall dokumentera dessa. Syftet med undersökningen av den nyupptäckta boplatsen var att undersöka och dokumentera de anläggningar som fanns under museet.

Arbetets uppläggning och metod

Undersökningsresultaten redovisas nedan uppdelat i de olika faser arbetet skett:

- FU och SU - Parkeringsplats, boplats Tanum 1257
- FU - Museibyggnad. Dokumentation av hällristning Tanum 146
- FU - Museibyggnad. Dokumentation av hällristning Tanum 147
- FU och SU - Museibyggnad. Undersökning fornlämning NY1
- ÖVR. Efterdokumentation av fornlämning NY2 vid nyanlagd damm ovanför museiområdet. Kompletttering och revidering av intilliggande fornlämningar

När rapporten färdigställdes saknades schaktdokumentation och profilritningar, provgropsbeskrivningar, foton samt fyndlista från NY2. Samtliga illustrationer är återskapade utifrån beskrivningen i text. Avsikten med illustrationerna är att om möjligt göra texten mer begriplig.

Metod

Inom Tanum 1257 grävdes schakt med maskin ner till alven. De registrerade hällristningslokalerna Tanum 146 och 147 avtorvades och nattbelystes. Befintliga och nyupptäckta ristningar dokumenterades. För lämningarna NY1 och NY2 saknas metodbeskrivningar.

Resultat

Förundersökning och undersökning Tanum 1257

Området var beläget i åkermark, cirka 16–18 meter över havet, inom den västra delen av Västerby 1:9. Strax intill meandrar Tanumsälven förbi. Den djupa bäckravinen åtskiljer åkermarken genom en, träd och slybevuxen älvbrink. Fornlämningen var i registret beskriven som »Boplats utan synlig anläggning och med oklar utsträckning«. Inom området hade vid inventering 1991 påträffats flinta, däribland ett större stycke, ett par avslag, en bränd bit samt ett par slagna bitar.

Åkermarken var vid undersökningstillfället delvis obrukad och bevuxen av gräs. Enligt muntliga uppgifter av kringboende hade en ekonomibyggnad tillhörande Västerbygård brunnit ner i slutet av 1970-talet. Den uppgiften visade sig betydelsefull för undersökningsresultatens utgång. Någon byggnad finns inte markerad varken på 1930-talets ekonomiska karta eller 1970-talets ekonomiska karta.

Undersökningsresultat

Förundersökningen gjordes inom en yta av cirka 1 000 kvadratmeter i fornlämningens västligaste del. Med grävmaskin med 1,5 meter bred planeringsskopa grävdes totalt tolv schakt. med sammanlagd längd av 157 meter och 0,20–0,40 meters djup. Endast schakt 8 och 9 var djupare. Dessa var belägna i åkerkantens västra del och i anslutning till älvbrinken. Här var jordlagren tjockare och i profilen i schakt 9 kunde det iakttagas hur marklagren förskjutits ned mot bäckravinen.

Matjordslagret var i åkermarken tunt, mindre än 0,10 meter. Det innehöll enstaka recenta fynd. Marken bestod av styv lera med inslag av hårt packad silt. I områdets mellersta östra del, på en svag förhöjning i åkern, framkom i schakt 2 och 5 lösare silt under matjordslagret. I denna silt fanns rester efter ett omrört kulturlager med kol, enstaka brända ben och slaggbitar, rostiga metallfragment, samt enstaka flintavslag. Även recent material

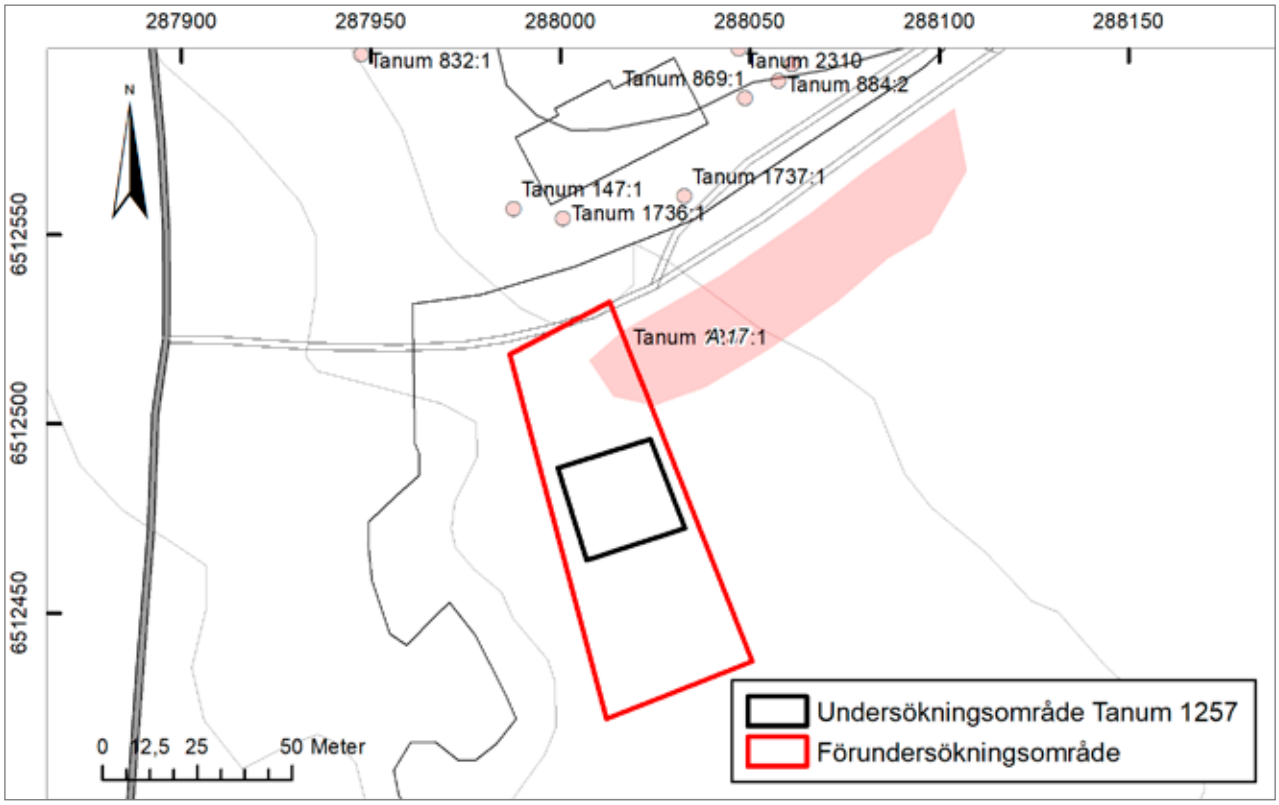

Figur 4. Karta Tanum 1257, med översikt över förundersöknings- och slutundersökningsområden. Skala 1:1 000.

hade plöjts ner i silten. Detta tolkades som rester efter den nedbrunna byggnaden vilka plöjts ner i åkermarken. Inga fynd tillvaratogs.

På grund av flintan, de brända benen och kolet fanns i detta skede misstankar om att en grav kan ha legat på platsen och plöjts bort. En bedömning gjordes därför att en slutundersökning borde göras av kulturlagret. Detta grundade sig på fynden och det faktum att inga egentliga rester efter det enligt uppgift nedbrunna huset påträffats här.

Slutundersökningen genomfördes inom ett cirka 700 kvadratmeter stort område som täckte in förundersökningsområdets centrala del. Detta avbanades med maskin. Under det tunna matjordslagret framkom tydligt det parti med silt som inlagrats i den styva leran. I detta, men även i den intilliggande hårt siltiga leran, var framför allt recent material nerplöjt. I siltlagret fanns också kraftigt förstörda rester efter kulturlagret i form av gråa partier med sot. Kulturlagerresterna var ytliga men fasta och hårt packade i silten.

Ingen flinta påträffades och de brända benen kunde inte med säkerhet sägas härröra från kulturlagret. På grund av den recenta störningen konstaterades att kulturlagret var alltför skadat för att kunna ge någon meningsfull kunskap.

Slutsatser

Den del av boplatsen som funnits på området avsett för parkeringsplatsen, var genom en flerhundraårig odlingsverksamhet nu borta. De fåtal flintfynd och de minimala resterna efter kulturlager vittnar dock om att här har funnits en plats för förhistoriska aktiviteter. Det kan finnas en liten möjlighet att rester efter boplatsen finns kvar längre österut. Läget, strax ovanför den djupa bäckravinen till Tanumsälven, har nog haft sin betydelse. Givetvis går det inte att spekulera något djupare i fornlämningens funktion och struktur.

Med tanke på de fynd och lämningar som framkommit inom området för det rivna museet, är det inte en helt omöjlig tanke att man kan ha utnyttjat hela området från sluttens övre del ner till bäckravinen för olika aktiviteter inom såväl neolitiska som brons- och järnåldersbosättningar.

Förundersökning och dokumentation hällristning Tanum 146

Vid passagen mellan den nya museibyggnaden och bronsåldersgården planerades en förrådsbyggnad för verksamheten vid gården. Denna byggnation skulle beröra hällristningen Tanum 146, som utgjordes av sju skålgropar på en sydvästsluttande häll på nordsidan om gångväg mellan museibyggnad och bronsåldersgården. Nedre delen av ristningen var belägen strax intill yta med nygjorda ristningar, som gjorts inom verksamheten för kursen experimentell arkeologi.

Avtäckning av jordlager började vid gångstigen söder om den kända ristningen och nya figurristningar upptäcktes, bland annat genom nattbelysning.

Undersökningsresultat

De nyupptäckta ristningarna fördelade sig på flera grupper, sammanlagt fyra grupper inom ett 16,15×5,50 meter stort område (NNV–SSO):

146:1

Hällristning, 2,5×0,5 meter (NVN–SOS) bestående av en människa, cirka 0,5 meter lång, båtlyftare med fallos. Även tre skålgropar, 0,04 meter i diameter.

146:2

Belägen på svagt östluttande, bitvis plan häll, fyra meter, 380 gon om 146:1. Skålgropsförekomst 6,5×1,0 meter (NV–SO). Bland dessa ingår de ursprungliga sju registrerade skålgroparna. Sammanlagt 27 skålgropar 0,03–0,06 meter i diameter. Två tydliga kluster bildas av (1) sex skålgropar i en närmast rektangulär form, samt (2) sex skålgropar där fem formar en ring och en utgör centrum.

146:3

Belägen på relativt plan hällyta, tre meter, 360 gon om 146:2. Tre skålgropar, 0,04–0,06 meter i diameter.

146:4

Belägen på sydöstsluttande häll, fyra meter, 380 gon om 146:3. Hällristning 3,5×1,5 meter (V–Ö). Två människor, båda figurerna är fragmentariska, längd cirka 0,25 till 0,50 meter, den längre figuren påfallande lik ristningen på 146:1, dock är inga detaljer urskiljbara. Även sju skepp, alla med mer eller mindre tydliga bemanningsstreck, alla av dubbellinjetyp, 0,20 till 0,80

meter långa, ett med bemanningsliknande figurer på kölsidan. Även två skålgropar 0,05 meter i diameter. Även tre fragment i form av böjt streck 0,10 meter långt, kölliknande figur, 0,12 meter långt samt rektangel 0,04 meter lång.

En ny beskrivning av lämningen vid arkeologisk dokumentation har genomförts av Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar under 2017 (Dnr: RAÄ-2017-5223). Denna är också införd i KMR.

Förundersökning och dokumentation hällristning Tanum 147

Förundersökningen inleddes innan museet var rivet med att jordtäcket runt hällristningen Tanum 147 grävdes bort samt att hål togs upp i golvet i museibyggnadens före detta matsal respektive diskutrymme. Vid inspektion av de frilagda ytorna kunde ett antal nya ristningsfigurer konstateras. För att kunna genomföra dokumentationen krävdes dock att museet var rivet, varför arbetet avbröts i avvaktan på att rivningsarbetet skulle inledas. De fortsatta undersökningarna kom att bedrivas parallellt med att rivningsarbetet. Efter att grundmuren som stod på hällen med ristningen avlägsnats, frilades hällen med hjälp av maskin och renblästes med tryckluft. Ytterligare en ristning upptäcktes vid detta tillfälle.

Inom hällristningsytan fanns registrerat skålgropar, skepp och fotsulor. Hällarna undersöktes genom att de avtorvades och bland annat nattbelystes. Det visade sig att ristningshällen innehöll fler ristningar, bland annat fotsulor. Dessa dokumenterades.

147:1

Intill krönläge av svagt sluttande häll, på sydvästra till östra sidan fanns hällristning, 2,5×0,7 meter (NO–SVS) bestående av ett skepp, 0,20 meter långt. Även fyra fotsulor i två grupper, parställda, uthuggna. Även en ringfigur, delvis otydlig. Även två skålgropar, 0,04 respektive 0,09 meter i diameter, mycket grunt huggen, kanske en »skiva«.

147:2

I norra delen av samma häll, två meter norr om 147:1 och belägen på ett svagt nordostsluttande plan fanns hällristning, 2,3×0,7 meter (N–S) bestående av tre skepp, 0,25 till 0,80 långa, ett med bemanningssträck och mycket högt uppdragna stävar. Även tre skålgropar 0,03 till 0,06 meter i diameter.

En ny beskrivning av lämningen vid arkeologisk dokumentation har genomförts av Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar under 2017 (Dnr: RAÄ-2017-5223). Denna är också införd i KMR.

Förundersökning och undersökning ny lämning, boplats NY1

När det gamla museet rivits framrensades den del av hällen som legat under huset. Här framkom inga ristningar. Däremot påträffades en kulturlagerrest under huset. I denna fanns keramik och flinta. På grund av att marken under huset grävts igenom kraftigt i samband med att museet byggdes på 1970-talet, hade största delen av kulturlagret förstörts. Det fanns dock enstaka flintor i de omrörda lagren, varför den ursprungliga lokalen varit betydligt större.

Området delades in fem delar, område A–E. Område A i den västligaste delen, område B i södra delen och område C och D i den norra delen av markplanet var belägna under museibyggnaden (figur 5 och 6). För att klargöra vilken utbredning kulturlagret kan ha haft, grävdes även ett schakt utanför museibyggnadens murar. Detta (område E) utgjordes av en slänt från sydost sidan av hällristningen och ner mot åkerslätten med Tanum 1257.

Undersökningsresultat

Område A

Område A var beläget under den före detta matsalen. Profilen utgjordes av ett cirka 0,2 meter tjockt påfört matjordslager, därunder ett gulrött siltlager. I det sistnämnda framkom ränna AI (se bilaga 1). Anläggningen var belägen på mellan 22,45 och 22,65 meter över havet.

Rännan AI hade noterats redan i samband med avbaning av jord från hällen Tanum 147. Området runt denna banades nu av och i den omgivande gulröda silten framträdde anläggningen mycket distinkt. Den var 3,5 meter lång, 0,45–0,75 meter bred och 0,25 meter djup. Fyllningen bestod av rödgrå silt med kolinslag. Vid undersökning av rännan visade sig fyllningen innehålla två koncentrationer med tänder och kol. Tänderna visade sig härstamma från ungdjur av nöt (F1a–b, bilaga 2). Ett kolprov taget inom en av koncentrationerna har daterats till förromersk järnålder.

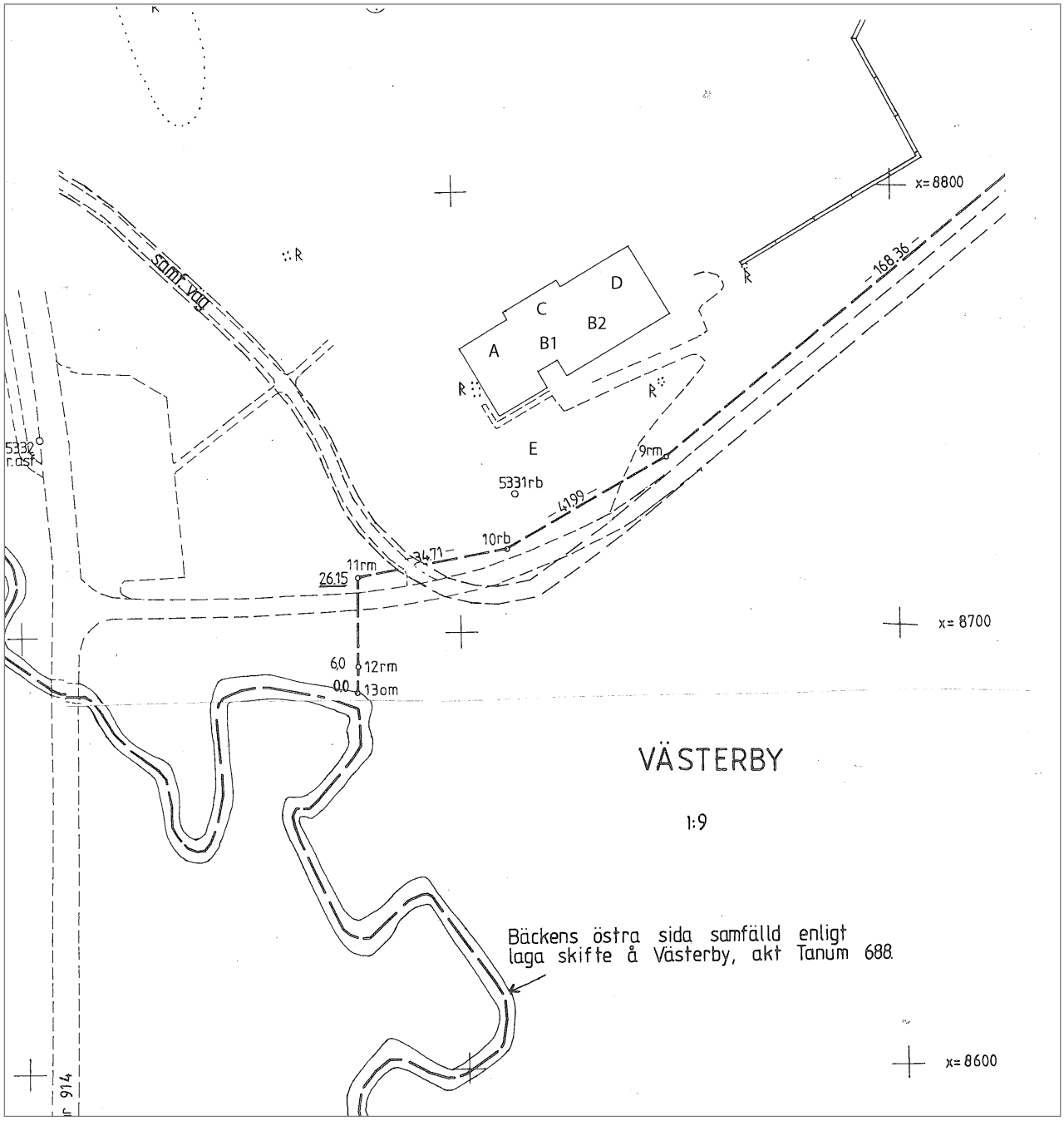

Figur 5. Utsnitt ur 1976 års situationsplan med den nyupptäckta boplatsen NY1 med områden A–E. Skala 1:1 000.

Område B1

I detta område, beläget under museets före detta reception, framträdde efter avbaning ett kulturlager bestående av kol och sot inblandad grusig gråröd silt. Området rensades för hand i stick om fem centimeter.

Stick 1: Den frambanade ytan sluttade åt sydväst så att sydvästra hörnet låg på 22,5 meter över havet medan det nordöstra låg på 22,8 meter. Ytan utgjordes av ett sotflammigt gråaktigt siltlager. Två anläggningar identifierades, sett från väster en ränna (A2) och en kulturlagerrest (A3). Rännan var 3,5 meter lång och mellan 0,20–0,35 meter bred. Djupet var 0,20 meter och fyllningen bestod av brunröd sand.

Kulturlagret utgjorde (på denna nivå) främst av en koncentration av keramik, flinta och kol med oklar begränsning. Fynden bestod framför allt av keramik med ett relativt fint kvartsmagrat gods (jämför bilaga 2 och bilaga 3).

Figur 6. Översiktsfoto över byggnation av museet. Foto från sydost, Bohusläns museum.

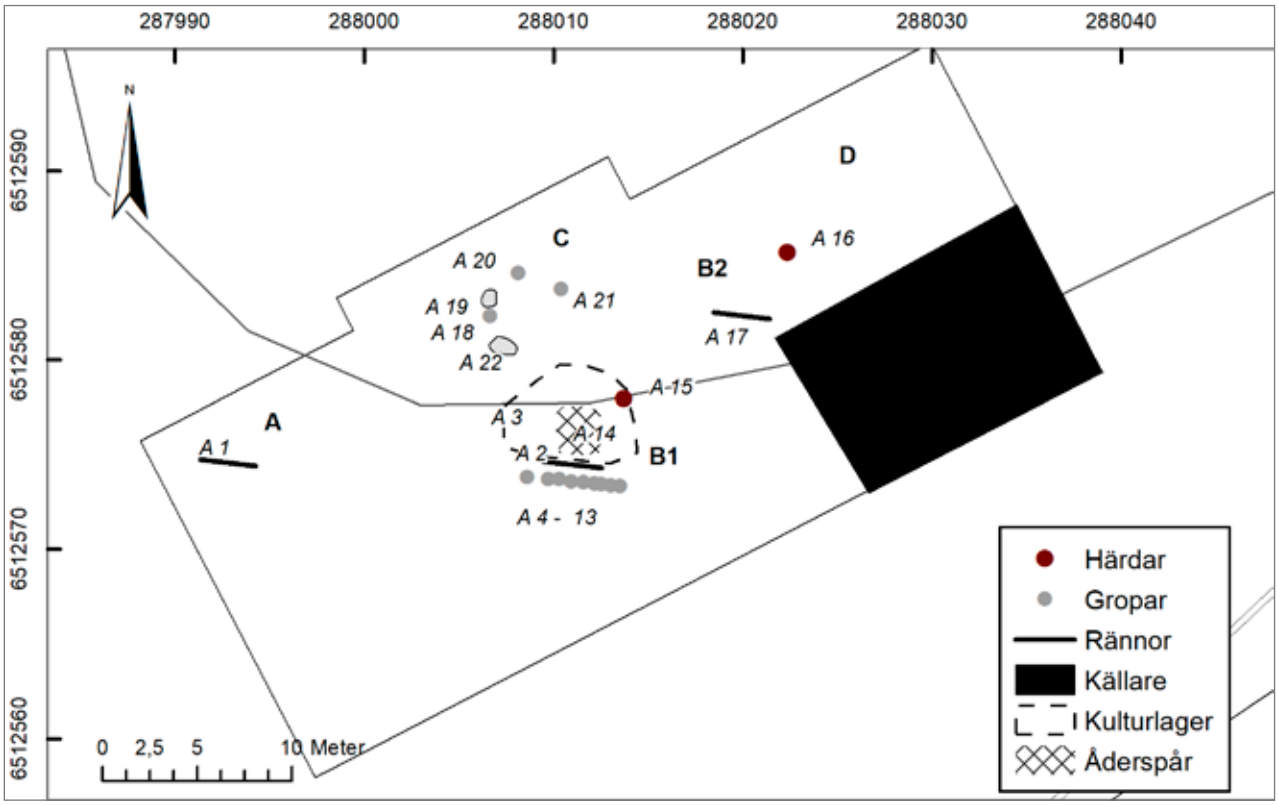

Figur 7. Schakt- och anläggningsplan NY1, med nämnda delområden A–D markerade. De olika anläggningarna schematiskt inlagda utifrån beskrivningen i texten. Skala 1:400.

Stick 2: Vid framrensning till denna nivå framträdde ytterligare tolv anläggningar. Dessa var sett från väster, tio gropar (A4–13), varav hälften var en till två decimeter stora och mindre än en decimeter djupa. De övriga var något större men överlag grunda. Undantaget utgjordes av anläggning A9, som var två decimeter djup. Alla groparna låg väl samlade i en rad, mer eller mindre parallellt med ränna A2.

Norr om groparna och delvis in i anläggning A3 och A2, uppträdde grå korsande strimmor vilka tolkades som årderspår (A14). Dessa var mycket grunda och överlappade varandra. Årderspåren uppträdde inom ett område om cirka 2,5 × 2,0 meter i S–O riktning. I norr och söder begränsades området av grundmurar från museet. Kulturlagret A3 hade en utsträckning öster om och parallellt med rännan A2.

På denna nivå hade kulturlagret A3 en tydligare begränsning, dock fortfarande något oklar. Längst österut, inom området, framträdde en koncentration av svartgrå sandig silt (A15), som vid framrensning visade sig vara en härdbotten. Lagren inom ytan som helhet utgjordes från väst till öst av gul siltig lera, grågul grusig silt till grå/mörkgrå sandig silt. Fynd av keramik, flinta och övrig bergart framkom i kulturlagret A3.

Stick 3: På denna nivå blev kulturlagret A3 alltmer otydligt, medan rännan A2 och härden A15 minskade i omfattning. Enda undantaget utgjorde årderspåren A14, vilka blev tydligare och mer koncentrerade mot botten av denna nivå. Vidare begränsades kulturlagrets A3 utsträckning mot väster och återfanns endast i ytan närmast härdresten A15.

Stick 4: Denna nivå grävdes enbart som ett halvmeterbrett schakt för att få fram en profil genom de kvarvarande anläggningarna, A2, A3 A14, och A15. Lagerföljden såg ut som följder:

- Lager 1 var mellan 0,04 och 0,15 meter tjockt och bestod av gråröd grusig silt. Denna innehöll enstaka kolbitar.
- Lager 2 var mellan 0,06 och 0,24 meter tjockt och bestod av rödgul siltig lera.
- Lager 3 (i östra delen av området) överlagrade lager 2, var nästan 0,10 meter tjockt. Det bestod av mörkgrå siltig lera med kolfragment.

Jordprov som togs på nivå 4 i anläggning A14, årderspåren, innehöll ett sädeskorn, speltvete, två obestämda sädeskornsfragment och ett obestämt fröfragment. Prov från mitten av härden A15, innehöll tre obestämbara fröfragment och två sädeskorn, sannolikt av speltvete. Prov från botten av anläggningen innehöll fyra sädeskorn troligen av speltvete, två axdelar av speltvete samt ytterligare sju obestämbara fragment av sädeskorn (se bilaga 4). I eller intill anläggning A15 framkom fynd av flinta i form av en kärna (F6b), en skrapa (F6c) och ett eggparti av flathugget redskap (F6e).

Område B2

I detta område, beläget under det före detta museets utställningshall, framträdde efter avbaning ett gulgrått siltlager på 22,55 meter över havet. Avbaningsmassorna bestod av påförd matjord, cirka 0,25 meter tjockt. Inget egentligt kulturlager fanns i detta område, men spridda skärvstenar och enstaka kolbitar förekom i siltlagret samt anläggningarna i form av en härd (A16) och en ränna (A17).

Härden A16 framkom i områdets nordöstra del. Den var 0,80 meter i diameter och 0,25 djup. Fyllningen bestod av sotpåverkad grågul siltig lera med kolbitar, även några mindre skärvstenar förekom. Anläggningens överdel var tydligt skadad av tidigare schaktning, vilket också indikerades av spridda förekomster av skärvsten i området. Dessutom fanns i närområdet intill härden en kulturpåverkad yta. Kol från härden daterades till förromersk järnålder Ett makrofossilanalys av ett jordprov innehöll enbart träkol.

Rännan A17 framkom i områdets västligaste del. Dess största längd och bredd var 3,0 meter respektive 0,65 meter. Djupet var 0,15 meter och fyllningen bestod av grå siltig lera med kolinslag. Botten på rännan låg i norra delen på 22,40 meter över havet och södra på 22,10 meter.

Område C

I detta område, beläget under det före detta museets bildsal, framträdde efter avbaning fem anläggningar i form av gropar. Den påförda jordmassan var här bara 0,10 meter tjock. Under denna fanns ett siltigt till lerigt lager. Den avbanade ytan låg i detta område något högre än i övriga delar, 22,90 meter över havet. Fyra av anläggningarna låg i en halvmåneform, en till ett par meter från norra grundmuren.

Anläggning A18, A20 samt A22 var relativt likartade med en rund form, med en storlek på cirka 0,5 meter och ett djup på mellan 0,08–0,15 meter. Fyllningen var

klart påverkad av de påförda avbaningsmassorna och bestod av brungrå lerig silt.

Anläggning A19 var oval och mätte 0,90×0,60 meter, djupet var 0,15 meter. Fyllningen utgjordes av svartbrun humös sandig silt, vilken var fetare än i de föregående anläggningarna. Anläggning A21 var oval och hade en längd på 1,40 meter. Bredden var 0,80 meter och djupet 0,14 meter.

Område D

I området, beläget under den före detta centrala utställningshallen, framträdde efter avbaning, ett svagt kol- och sotpåverkat parti i den sydvästligaste delen, på 22,95 meter över havet. Under detta fanns ett grågult siltlager.

Det kulturpåverkade partiet var mycket tunt, på sin höjd ett par centimeter, och försvann omedelbart vid handrensning. I detta gjordes fynd av två flintor (F9a och 9b), vilka verkar komma från samma flintkärna. Det ena är möjligen en del av flathugget redskap. Möjligen är det en del av ett eggparti med bruksspår.

Område E

I detta område, beläget i slänten söder om före detta och nuvarande museibyggnad (jämför figur 5), grävdes ett djupschakt, från hällen med hällristningslokalen Tanum 147 och ner till vägkanten invid boplatsen Tanum 1257. Profilen i detta schakt visade att slänten bestod av omschaktade jordlager. I dessa gjordes fynd av kvarts, flinta och bergart, bland annat en avslagskniv i flinta (F10a) av en typ som är känd från Danmark, där den anses förekomma under tidigneolitikum (Vang Petersen 1993:62).

Inom området fanns också en mycket förstörd och liten kulturlagerrest. Påträffad keramik från kulturlagret pekade på dateringar till brons och/eller järnålder.

Dateringarna

Dateringarna från härden A16 och rännan A1 är mer eller mindre samtidiga. Anläggning A16 var relativt ostörd och det fanns inga tendenser till odlingspåverkan. Analysrapporten har inte kunnat lokaliseras, varför resultaten endast kan rapporteras i nedanstående tabell (tabell 1).

Slutsatser

Då de tre rännorna, A1, A2 och A17, uppträdde parallellt med varandra uppkommer frågan om dessa möjligen var rester efter väggar tillhörande en huslämning. Fyllningen i dem skiljde sig emellertid åt, då rännan A1 hade en betydligt fetare fyllning än de övriga. Vidare hade bottenplanet i A1 ett utseende som var lite speciellt, det vill säga vid de två koncentrationerna av kol och tänder fanns i fördjupningar. Eventuellt kan dessa »deponier« peka mot att djuroffer har utförts i anläggningen. Liknande företeelser har noterats på andra platser, till exempel vid bronsåldersboplatsen Apalle i Mälardalen, där bland annat hästtänder hade offrats i väggarna. I ett av husen från en yngre bronsåldersfas påträffades även två djurkäkar i golvlagret (Ullén 2003:67).

Ränna A17 hade ett lika distinkt utseende som A1 men var helt homogen. Fyllningen var mindre påverkad av sot och inte lika fet i sin karaktär. Detta kan innebära att den inte var samtida, men detta kan också bero på en funktionsskillnad alternativt att fyllningen i A1 var påverkad av sentida odlingsaktiviteter men inte A17. Fyllningen i A17 härrörde också förmodligen från ett förhistoriskt kulturlager, troligen var den även påverkad av material från härden A16, belägen strax i nordöst. Om så var fallet, kan fyllningen i rännan A17 vara samtida med härdens. Då dateringarna av rännan A1 och härden A16 mer eller mindre sammanfaller, bör sannolikt de tre anläggningarna A1, A16 och A17 kunna betraktas som samtida.

Ränna A2 hade även den en fyllning som skiljde sig åt från de övriga rännorna, då den bestod av brunröd sand och var relativt opåverkad av det närliggande kulturlagret A3. Intressant med denna ränna var att den verkade begränsa kulturlagret mot väst och sydväst, samtidigt som ansamlingen av små gropar (A4–13) var belägna på motsatt sida i söder (jämför figur 6). Den distinkta

Område	Kontext	Typ	Material	^{14}C-dat BP	Kal. 2σ
A	A1	Ränna	Kol	2180±60	390–90 BC
B2	A16	Härd	Kol	2235±50	400–170 BC

Tabell 1. Resultat ^{14}C-analys.

skillnaden i lager på ömse sidor om rännan gör att man kan tänka sig att denna haft en avskiljande funktion.

Denna tydliga struktur blir mot norr påtagligt diffus, då detta även sammanföll med det område som årderspåren A14 förekom inom. Fyllningen i dessa utgjordes av kulturlagret, som till en del härrörde från härdresten A15. Årderspåren bör alltså ha tillkommit efter denna. Då härdresten inte är daterad, går årderspårens kronologiska förhållande inte att fastställa, varför de inte kan ges annat än en relativ yngre datering.

Så vad talar då för att rännorna eventuellt skulle kunna ses som rester efter väggar tillhörande en huslämning? Alla tre rännorna var parallella med förhållandevis likartat djup. Eventuellt kan även avståndet mellan »ytterrännorna«, cirka 10 meter, utgöra ett möjligt mått för väggrännor. I frånvaron av andra element som framför allt stolphål, går det inte att på ett tydligt sätt bekräfta att nämnda anläggningar utgör delar en större huskonstruktion. Huruvida de eventuella djuroffren ska ses som en förstärkande faktor i detta är också mycket oklart, då det inte går att utröna om dessa ska kopplas till huslämning eller helt andra företeelser. Indikationerna finns kanske där, men bör i detta avseende nog endast ses som just antydan om att en byggnad från äldre järnålder *kan* ha stått på platsen.

Efterdokumentation ny lämning NY2

I samband med att museets bronsåldersgård skulle restaureras, gjordes även vissa omstruktureringar vid den så kallade »offermossen« eller bronsåldersdammen. Denna är belägen i ett skogigt bergsområde norr om museet och bronsåldersgården. I närområdet finns bland annat två högar (Tanum 108:1–2) och flera hällristningar (Tanum 833, 834 och 835).

Omstruktureringarna bestod i att ett större markområde schaktades ur vid bronsåldersdammen. I samband med schaktningsarbetena och anläggande av tillfällig transportväg, framkom och skadades tidigare ej kända fornlämningar. Bohusläns museum gjorde därför på uppdrag av Länsstyrelsen en efterdokumentation av framkomna fornlämningar i februari 1998. Samtidigt gjordes en komplettering av tidigare kända lämningar inom Tanum 108. Även i samband med detta påträffades

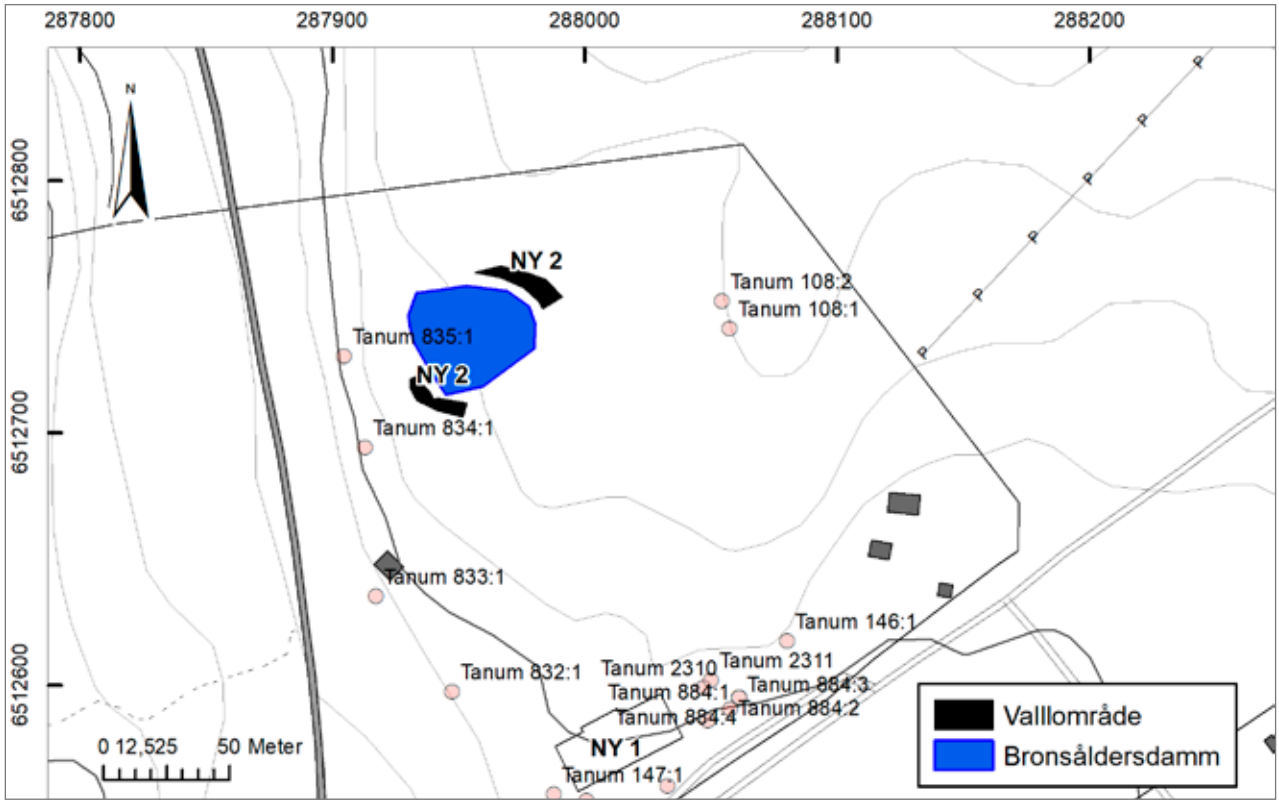

Figur 8. Karta NY2. Bronsåldersdammen och de uppschaktade vallarna markerade, schematiskt inlagde utifrån beskrivningen i texten. Skala 1:4 000.

ytterligare tidigare ej kända fornlämningar, vilka beskrevs enligt nedan.

Offermossen/bronsåldersdammen

Ursprungligen fanns i det skogbevuxna området ett mindre sankt område som i samband med bronsåldersgårdens tidigare aktiviteter hade dämts upp och utvidgats. Därmed bildades tämligen tät våtmarksvegetation. Denna sankmark skulle nu rensas upp och utvidgas med hjälp av grävmaskin. En rund och cirka 50 meter i diameter stor damm anlades genom att den tidigare sanka ytan grävdes ur. Botten av sankmarken bestod i huvudsak av siltig lera och i den ursprungliga markytan, vilken till delar vattendämts, fanns lämningar efter minst en boplats. Även delar av dessa boplatslager schaktades bort och kom att ligga i de uppkastade vallarna som omgärdade dammen.

En okulär besiktning gjordes av massorna i vallområdet runt dammen. I dessa massor samt i ursprunglig markyta i strandkanten påträffades i den sydvästra delen rikligt med slagen och bearbetad flinta. I den nordöstra delen framkom rikligt med skärvsten, slagen flinta, bergart och keramik (se bilaga 3). På den södra sidan fanns även större koncentrationer av skärvsten, belägna inom en cirka 20 meter lång sträcka längs befintlig och ursprunglig strandkant samt i vallens slänt. Inom detta område fanns även ett 4×2 meter stort område med en kraftig koncentration av hårt bränd skärvig sten.

Provgropar, anläggningar och fynd

Totalt grävdes fem provgropar med en storlek om 0,5×0,5 meter. Dessa grävdes dels i vallmassorna, dels i opåverkade markytor ovanför massorna. Eventuella listor för grävda provgropar har inte kunnat lokaliseras, varför nedanstående text är den enda dokumentation som finns att tillgå. Dokumentationen av fyndmaterialet är inte heller fullständig. Dock finns en översiktlig fyndlista i bilaga 3.

I provgrop 1, belägen ovanför den norra vallsidan, fanns resterna efter en härd med hårt bränd skärvsten. Här påträffades också fynd av bland annat en glättsten (F15) samt flinta i form av spån och avslag.

Provgrop 2 grävdes ovanför den södra vallsidan. Här fanns på 0,25 meter djup ett lager med sotfläckar, kol och lera. I lagret framkom en mycket väl bearbetad pilspets i mjölkkvarts (F19) samt ett plattformsavslag av en flintkärna.

Öster om dammen bestod skogsmarken av en terrasserad slänt. På krönet av denna gick skogsvägen och ned mot dammen en stig. Båda var sönderkörda av grävmaskin. I terrasslänten grävdes ytterligare tre provgropar. I en av dessa, provgrop 5 påträffades ett kulturlager. Detta bestod av tre skikt som sträckte sig från 0,05–0,60 meter djup. I de övre två skikten fanns skärvsten, i det nedre påträffades skärvsten, flintsplitter samt del av ett spån.

Noterbart var även att det i såväl skogsväg som diken fanns rikligt med fyndmaterial av flinta och bergart, däribland tre flintkärnor, en påbörjad flintyxa, avslag med bruksretuscher samt delar av spån.

Komplettering och revidering av lämningar

I området väster om skogsvägen, i områdets högst belägna delar finns gravar i form av två högar (Tanum 108:1–2). Beskrivningen av gravarna gjordes 1977. Sedan dess har området röjts och fårbetats varför gravarna idag framträder tämligen tydligt. Vid 1998 års jämförelse med tidigare beskrivningar blev därför vissa justeringar nödvändiga, vilka redovisas nedan.

1977 beskrevs de två högarna Tanum 108:1 och 108:2 på följande sätt: 1) Hög, 7 m diam och 0,8 m h. I mitten samt i VSV delen är i ytan några stenar, 0,4–1,0 m st. Högen är bevuxen med en tall, två granar och flera unga ekar. 1,5 m SÖ om nr 1 är 2) Hög, 6 m diam och 0,3 m h. Helt övertorvad utan synliga stenar. Bevuxen med tre tallar och en gran. 2 m NNÖ om 1 är en grop, 2,5 m diam och 0,7 m dj, med omkringliggande vall av uppkastad jord (FMIS 2019-09-11).

1998 gjordes följande noteringar: Krön av mindre, delvis moräntäckt bergshöjd, skogsmark, övervägande tallskog. 1. Hög (stensättning), rund, 10 meter diam. och 0,8 meter hög. Bestående av tät stenpackning, med upp till 0,4 meter stora stenar. Ett flertal synliga i ytan. I mittpartiet samt i VSV är enstaka större stenar 0,5–1,0 meter st. Bevuxen med gräs och örter. SÖ om och i direkt anslutning till nr 1 är 2. Hög (stensättning), rund, 8 meter diam. och 0,5 meter hög. Bestående av en tät stenpackning med upp till 0,04 meter stora stenar. I syd antydan till kanträna. Bevuxen med gräs och örter. SV om och intill nr 2 är 3. Stenkrets, rund, 6 meter diam. Bestående av 13 stenar, ca 0,3 meter höga och ca 0,5 meter diam. I nordvästra delen är större block. Bevuxen med gräs och örter samt en mindre enbuske.

Nr 3 ligger alldeles i anslutning till en mindre stig som går ner mot dammen.

Noterbart i övrigt, förutom att gravarna 1 och 2 snarare var att beteckna som stensättningar än högar, var att grav nr 1 är belägen längst i norr på bergsklackens högsta punkt. Den är således felmarkerad på ekonomisk fornlämningsöversikt.

I ett mindre skogsparti (med lövsly och tallar) nedanför och mellan bergshöjd och skogsväg finns ytterligare minst tre lämningar. Direkt norr om graven Tanum 108:1 och i östsluttning finns 4. Kolningsgrop?, rund, 6 meter diam. och 0,3 meter djup med ett bottenplan 1,2 meter diam, 0,3 meter djup. I provgrop i den centrala delen var torv, 0,02 meter tj, därunder grå silt, 0,22 meter tj, därunder sotig grå silt, 0,24 meter tj. I botten är gulbrun sand på 0,5 meter djup. Omgiven av en vall, 1,5–2,5 meter bred, intill 0,8 meter hög med dubbel markyta. Lager: torv 0,03 meter tj; silt 0,05 meter tj; kolinblandad silt 0,07 meter tj; brun humös silt, 0,08 meter tj; sotig silt 0,04 meter tj; sandig gulbrun silt 0,05 meter tjock =botten. Bevuxen med 5 träd.

Cirka åtta meter 250 grader om 4 finns 5. Kolningsgrop?, rektangulär, 6×5 meter och 0,1 meter djup bestående av en grop, oval, v–ö, 0,10 meter djup. Omgiven av en vall, 1,5–2,5 meter bred och intill 0,3 meter hög. Gropen och till stora delar vallen har homogen sandig fyllning. I södra delen av vallen är en tydlig urlakningshorisont fr. 0,10–0,22 meter djup, ner till silten i botten. Bevuxen med ungbjörk samt tall i vallen. En stor stubbe i NV.

Cirka två meter norr om 5 är 6. Kolningsgrop?, flack, rund, 7 meter diam. och 0,35 meter djup bestående av en grop, flack, 1,5–1,0 meter VSV–ONO och 0,2 meter djup med dubbel markyta. Omgiven av en vall 2,0–2,5 meter bred och 0,2 meter h. Fyllning i grop: torv 0,02 meter tj; svartgrå silt, 0,08 meter tj; sotig silt 0,25 meter tj; gulbrun sandig silt i botten. Fyllning i vallen; torv 0,02 meter tj; silt 0,12 meter tj; gammal markyta 0,08 meter tj; mörkbrun humus 0,05 meter tj; gråbrun silt 0,10 meter tj. Bevuxen med 7 barrträd samt lövsly. En rotvälta i sydost och en i nordost i vallen.

Väster om nr 6 finns ytterligare tre mindre gropar. Groparna är ca 1,5 meter diam. De är omgivna av vallar 1,0–1,5 meter br. Öster om nr 6 är en grop, 4×3 meter v–ö . Gropen är 1,5×1,0 meter v–ö. Otydlig vall, ca 1,5 meter bred.

Inga av ovanstående kompletteringar eller revideringar från 1998 har förts in i FMIS/KMR.

Tolkning, diskussion och slutsatser

De undersökta fornlämningarna var belägna på en mindre bergssluttning i den norra delen av Tanumslätten. Då havsnivån stod cirka 25 meter högre än i dag, utgjorde området ett landskap med utmärkta försörjningsmöjligheter. Den idag odlade slätten utgjordes då av ett skyddat innanhav (figur 9), med goda förbindelser mot västerhavet såväl som inomskärsfarleder både mot norr och söder. Terrängen åt väster utgörs av bergiga öar och skär, mot öster finns ett par mer höglänta platåer med möjlighet till odling i övrigt är även här terrängen mestadels bergig. Mot nordöst tar en dalgång vid som leder in mot högre belägna, delvis sandiga platåer.

Det dåtida kustområdet har dock rimligen inte varit lämpligt för någon storskalig odling. Troligare näringsfång har fiske och jakt varit, men även möjligheterna till betesdrift bör ha varit gynnsamma. Detta indikeras också av pollendiagrammet som framställdes inom projektets ram (Svedhage 1997).

Vid en havsnivå på 15 meter över havet har större delen av slätten framträtt ur havet. Älvarna, vilka rinner åt sydväst, är dock seglingsbara en bit in världsarvsområdet, förmodligen ända fram till den södra delen av slätten. Avsevärda arealer mark har tillskapats här på kort tid. Platsens fokus med vattenrelaterade aktiviteter har ersatts av landbaserade sådana. Jordmånen baseras på lera, varför odling fortfarande inte är aktuellt i själva slättområdet. Däremot har förutsättningarna för betesdrift ökat enormt med de vidsträckta strandängar som tillskapats.

Hällristningarna i området år belägna på sluttande bergsytor från 10–70 meter över havet. Det finns dock en kraftig koncentration till intervallet 20–30 meter. Anmärkningsvärt många av dessa är anlagda på platser som vid en havsyta 25 meter över havet har utgjort näs eller sund. På nivåer under 15 meter finns inga stora ristningar och motivvariationen minskar högst betydligt. Oftast uppvisar dessa ristningar bara skålgropar och skepp.

Inom världsarvsområdets centrala delar ligger lokalerna Vitlycke och Sotetorp (Tanum 1731). Dessa är belägna i absolut närhet till stora ristningsfält. Lokalerna daterades till äldre järnålder (2200 respektive 2250 BP). Båda lokalerna är belägna cirka 20 meter över havet. Kalleby (Tanum 1729), en lokal beläget inom den sydligaste delen av världsarvsområdet med absolut närhet till flera stora ristningsytor, daterades till yngre järnålder (1400 BP).

En möjlig tolkning av sammanställningen av fynd, dateringar samt det förändrade landskapsrum som skapats av landhöjningen skulle då vara att ristningar ingick som

Figur 9. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan, blad 9038, Tanum NY1 markerat i rött. Kartan återger havsnivån för 2500 Bp, vilket ungefär motsvarar tidpunkten för boplasen. ©Lantmäteriet. Skala 1:40 000.

en del i den lokala kulturen över flera hundra år. Rimligen återspeglas också en del av samhällsförändringen bland ristningarna.

Ristandet kan till en början var en del i en ekonomi baserad på fångst, där ristningarna har gjorts i absolut närhet till vissa samhälleligt viktiga platser, exempelvis fångstlokaler. Det är inte omöjligt att vissa stora fångstplatser utvecklats till att även fylla andra funktioner för möten mellan människor. Platser för handel och riter exempelvis. Sammantaget ser vi dock den äldre fasens ristningar som kollektivt utnyttjade.

Mycket tyder på att den mer permanenta bosättningen var belägen i andra terränglägen. Framför allt på de platåer som bildats i området på framför allt 30–50 meter över havet, ofta med sandjordar. Denna typ av lokaler har förmodligen kunnat kombinera en fångst ekonomi med bete och eventuell odling. Det finns ofta även spår av äldre bosättning på dessa lokaler.

Under slutet av bronsåldern och början av järnåldern återfinns flera boplatsindikerande anläggningar i direkt närhet till hällristningar. Under denna period förskjuts fokus till mer landbaserade näringar. Man befolkade de nya strandängarna. Här kan man ana att hällristningar har börjat knytas till en mindre grupp människor och kanske blir en del i hävdandet av mark för bete och senare även odling.

I publikationen *Bronsålderns bosättningsmönster* framförs följande teori kring boplatsen vid Vitlyckemuséet: »Inom *Fossumkomplexet* har vi bara en daterande lokal, HMV. Den ligger i centrala världsarvsområdet och är daterad till den yngre fasen. Som vi påpekat tidigare tror vi inte man bodde i närheten av de centrala ristningarna vid Vitlycke, Tegneby under den period när området hade sin starkaste ställning som handels och kultplats. HMV kan naturligtvis vara en aktivitetsplats knuten till ristandet. I annat fall borde den markera att ristningarna inte längre spelade så stor roll i samhället och området kunde börja koloniseras.« (Algotsson & Swedberg 1997:20).

Kort angående strandlinjediskussionen ovan

När huvuddelen av rapporttexten ovan skrevs, utgick författaren Algotsson från Krister Svedhages undersökning av strandlinjeförskjutningen i Tanum från 1997. Denna kom senare att bli starkt ifrågasatt. 2005 publiceras en studie om strandlinjeförskjutning i Tanum (Bertilsson 2005). Enligt denna var strandlinjen under äldre bronsåldern 15–16 meter över nuvarande havsnivå, och under förromersk järnålder ungefär 10–11 meter över nuvarande havsnivå (Ling 2005).

Tanumslätten var alltså inte det skyddande innanhav som Algotsson antog. Förvisso påverkas landskapet av en 10–11 meter högre havsnivå, men långt ifrån det innanhav som Algotsson målar upp.

Referenser

Litteratur

Bertilsson, A. 2005. *The isolation of Lake Raftötångstjärnet and its implications of the dating of rock art in Tanum, Bohuslän, Sweden*. Institutionen för naturgeografi och kvartärgeologi, Stockholms universitet. Stockholm.

Fredsjö, Å. 1976. Text till omslagsbilden. Årsskkrift. Bohusläns Hembygds förbunds Uddevalla.

Ling, J. 2005. *Maritime images and situations*. Adoranten. rockartscandinavia.com.

Tanums kulturnämnd. 1984. Tanum. *Kulturmiljövårdsprogram för Tanums kommun*. Tanums kulturnämnds Skrift serie, nr 4. Tanum.

Ullén, I. 2003. *Borånsåldersboplatsen vid Apalle i Uppland*. UV Uppsala, Rapport 1997:64.

Vang Petersen, P. 1993. *Flint fra Danmarks oldtid*. Köpenhamn. Höst och Son.

Otryckta källor

Algotsson, Å. & Swedberg, S. 1997. *Förundersökning Hjälpesten 4:1. Karlslund 1:10, Kville socken. Tanumsprojektet del 2 1998*. Bohusläns museum, Rapport 1999:4 (stencil)

Svedhage, K. 1997. *Tanumsslätten med omgivningar. Specialundersökning av världsarvsområdet Tanum. Delrapport 1*. Bohusläns museum Rapport 1997:13 (stencil)

Epost Andreas Toreld, Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar, den 2019-09-11

PM anteckningar från möte om bronsålderslandskapet vid Vitlycke i Tanums socken, Bohuslän 1988-12-19. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, Fornvårdsenheten

Lantmäteristyrelsens arkiv

N116-162:1 Västerby storskifte på inägorna 1801

N116-162:3 Västerby enskifte på inägorna 1820

N116-162:5 Västerby Lagaskifte 1910

Tekniska och administrativa uppgifter

Projektnamn: Vitlycke museum FU + SU
Rapportnummer: 2022:07
Länsstyrelsen dnr: 220-10954-96
Bohusläns museum dnr: 226/95K
Bohusläns museum pnr: 417/423, 4018/4038

Fornlämningsnr: 146, 147, 1257, NY1 och NY2
Kommun: Tanum
Socken: Tanum
Fastighet: Vitlycke 1:6, Västerby 1:9

Ek. karta: 9038
Läge: X 6517 Y 1241
Meter över havet: 14–45
Koordinatsystem: Rikets

Uppdragsgivare: Bohuslandstingets fastighetsförvaltning samt Länsstyrelsen i Göteborg och Bohuslän
Ansvarig institution: Bohusläns museum
Projektledare: Åsa Algotsson och Stig Swedberg
Projektgrupp: Åsa Algotsson och Stig Swedberg
Underkonsult: Tandemlaboratoriet Uppsala

Fältarbetstid: 25 dagar under 1996–1998
Undersökt yta: -

Arkiv: Bohusläns museums arkiv
Fynd: Förvaras på Bohusläns museum UM nr 28927 (NY 1), UM nr 28928 (NY 2)

Bilagor

Bilaga 1. Anläggningstabell

Bilaga 2. Fyndlista. NY1

Bilaga 3. Fyndlista. NY2

Bilaga 4. Rapport makrofossilanalys

Bilaga 1. Anläggningstabell

Anl.nr	Anl.nr	Beskrivning	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)
A1	A1	Ränna, rödgrå silt med kolinslag	3,5	0,45 - 0,75	0,25
A2	B14	Ränna, brunröd sand	3,5	0,2 - 0,35	0,2
A3	B13	Kulturlager, en koncentration av keramik, flinta och kol. Diffus avgränsning			
A4	B1	Grop, en till två decimeter stora och mindre än en decimeter djup			
A5	B2	Grop, en till två decimeter stora och mindre än en decimeter djup			
A6	B3	Grop, en till två decimeter stora och mindre än en decimeter djup			
A7	B4	Grop, en till två decimeter stora och mindre än en decimeter djup			
A8	B5	Grop, en till två decimeter stora och mindre än en decimeter djup			
A9	B6	Grop, något större än A4-A8			0,2
A10	B7	Grop, något större än A4-A8, mindre än en decimeter djup			
A11	B8	Grop, något större än A4-A8, mindre än en decimeter djup			
A12	B9	Grop, något större än A4-A8, mindre än en decimeter djup			
A13	B10	Grop, något större än A4-A8, mindre än en decimeter djup			
A14	B11	Årderspår, grå korsande strimmor. Området som årderspåren uppträdde inom var 2,5x2 meter i S-O riktning			
A15	B12	Härdrest. En koncentration av svartgrå sandig silt			
A16	B21	Härd. sotpåverkad grågul siltig lera med kolbitar, några mindre skärvstenar förekom	0,8	0,8	0,25
A17	B22	Ränna, grå siltig lera med kolinslag	3	0,65	0,1
A 18	C1	Fyllning klart påverkad av de påförda avbaningsmassorna och bestod av brungrå lerig silt	0,5	0,5	0,08-0,15
A19	C2	Humös sandig silt fetare	0,9	0,6	0,15
A20	C3	Fyllning klart påverkad av de påförda avbaningsmassorna och bestod av brungrå lerig silt	0,5	0,5	0,08-0,15
A21	C4	Humös sandig silt. Fetare och mer kol än A19	1,4	0,8	0,14
A22	C5	Fyllning klart påverkad av de påförda avbaningsmassorna och bestod av brungrå lerig silt	0,5	0,5	0,08-0,15

Anmärkning	Fynd	Datering
Innehöll två koncentrationer med tänder och kol.	Två tänder av ung nöt	2180±60 BP
	Keramik	
Framträdde i nivå 2		
Framträdde i nivå 2		
Framträdde i nivå 2		
Framträdde i nivå 2		
Framträdde i nivå 2		
Framträdde i nivå 2		
Framträdde i nivå 2		
Framträdde i nivå 2		
Framträdde i nivå 2		
Framträdde i nivå 2		
Makrofossilprov med speltvete , 2 obestämbara sädeskorns-fragment samt obestämda fröfragment		
Makrofossilprov med 6 obestämbara sädeskornsfragment, troligen spelt vete, samt 2 axdelar av speltvete obestämda fröfragment	Kärna, en skrapa, ett eggparti av ett flat-hugget redskap	2235±50 BP

Bilaga 2. Fyndlista. NY1

Fyndnr	Sakord	Undertyp	Antal	Material	Vikt (g)	Enhet
1a	Djurtänder			Ben	3,8	A1
1b	Djurtänder			Ben		A1
2a	Avslag		3	Flinta	10,8	Område B1 nivå 1
2b	Splitter		3	Flinta	1,56	
2c	Keramik		10	Lera	13,4	
2d	Br. lera		1	Lera	1,85	
3a	Spån		1	Flinta		Område B1 nivå 2
4a	Spån		3	Flinta	7,8	
4b	Avslag		8	Flinta		
4c	Avslag		2	Bergart		
4d	Tånge		1	Bergart		
4e	Övrigt slagen		1	Bergart		
4f	Keramik		1	Lera	9,1	
4g	Br. Lera		1	Lera	1,5	
5a	Keramik		1	Lera	1,6	Område B1 nivå 4
6a	Avslag		1	Flinta	6,1	Profil genom A2, A3, A14, A15
6b	Övrig kärna		1	Flinta	47,1	Profil genom A15
6c	Skrapa?		1	Flinta		Profil genom A15
6d	Splitter		1	Flinta	0,2	Profil genom A2, A3, A14, A15
6e	Kniv?		1	Flinta	3	Profil genom A15
7a	Avslag		1	Flinta	10	Område B2
8a	Spån		1	Flinta	6,3	Område B2
8b	Splitter		1	Flinta		Område B2
8c	Avslag		4	Flinta	9,9	Område B2
9a	splitter		1	Flinta	0,2	Område D
9b	Avslag		1	Flinta	0,9	Område D
10a	Avslagskniv?		1	Flinta	11,5	Område E
10b	Avslag		1	Bergart	99,3	Område E
10c	Övrigt slagen		1	Bergart	43,3	Område E
11a	Annat	speltvete	3	Organiskt		A14 nivå 3
11b	Annat	splelt/ säd	3	Organiskt		A14 nivå 4
12a	Annat	sädeskorn	2	Organiskt		A4
12b	Annat	Sädeskron	7	Organiskt		A4
13a	Kol			Träkol	6,9	A16

Anmärkning
Ungdjur av nöt, fragmenterat
Ungdjur av nöt, gallrat
1 avslag med flathuggning,
1 mynningsdel? Spjälkade, matskorpor
Tvåpoligt, ryggat, antydan till sidoretusch. Gallrad
2 ryggade med gångjärnsstopp, 1 avbrutet nackparti. Gallrad
3 brända, 1 ev flathugget med omvänt gångjärn, 2 svallade varav 1 med retusch. Gallrad
Troligen basalt. Gallrad
Skifrig bergart. Gallrad
Gallrad
Med matskorpa. Tillhör troligen samma kärl som nivå 1.
Mycket rödfärgad, ockara?
Mycket hårt bränd
Slagen svallad flinta med brukspår (skrapa?). Gallrad
Bränd
Eggparti av flathugget redskap (kniv?), bränt
I härd
Ryggat avbrutet spån, bränt
I härd. Gallrad
1 svallad, 1 bränd
Avslag med flathuggning (avslagskniv?)
Stort ryggat avslag, basalt/diabas
Stycke ev slagen kvarts
I mitten av sotfärgning, profil, nivå 4
I botten, nivå 5 ca 0,1 m under pp 4
Daterat till 2235±50BP

Bilaga 3. Fyndlista. NY2

Fyndnr	Sakord	Undertyp	Antal	Material	Vikt	Enhet
1	Övr slagen		1	Kvarts	2,8	
2	Övr slagen		1	Kvarts	1	
3	Avslag		1	Bergskristall	1,9	
4	Övr kärna		1	Flinta	104	Pg1?
5	Övr kärna		2	Flinta	79	
6	Övr slagen	Stycke med tillslagning	1	Bergart	187	Rensfynd i vallen N-NO om dammen
7	Spån		2	Flinta	6,4	
8a	Avslag		5	Flinta	52,4	
8b	Övr slagen		2	Flinta	7,7	
9	Avslag		2	Flinta	14,8	
10	Övr slagen		2	Flinta	28	
11	Keramik		3	Lera	19,6	Rensfynd i vallen N-NO om dammen
12	Övr slagen	Stycke med tillslagning	1	Flinta	87,5	
13a	Spån		1	Flinta	2,5	
13b	Avslag		1	Flinta	2,2	
14	Avslag		1	Flinta	1,8	
15	Glättsten		1	Bergart	138,1	Pg1
16	Spånskrapa		1	Flinta	5,4	
17	Avslag		1	Flinta	12,4	
18	Avslag		1	Flinta	26,1	
19	Pilspets		1	Kvarts	3,7	Pg2
20	Övr slagen		1	Flinta	2,8	
21	Övr slagen		1	Flinta	0,8	
22	Övr slagen	Stycke med tillslagning	1	Bergart	151,1	
23	Spån		1	Flinta	0,5	
24	Splitter		1	Flinta	0,2	

Anmärkning
Ämne till yxa ?
Bukdelar, 2 rabbade
Fragment

Bilaga 4. Rapport makrofossilanalys

RAPPORT

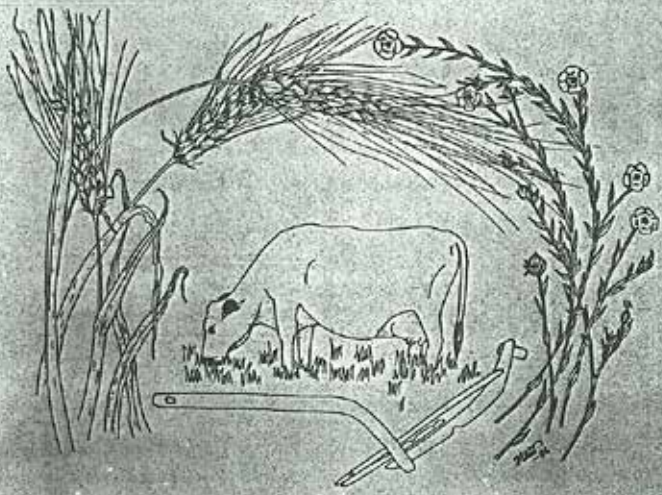

Makrofossilanalys av jordprover från Vitlycke, Tanum, Bohuslän.

ARKEOLOGISKA INSTITUTIONEN VID UMEÅ UNIVERSITET
MILJÖARKEOLOGISKA LABORATORIET

februari 1997
Karin Viklund

Makrofossilanalys, Vitlycke, Tanum, Bohuslän

Proverna är tagna i samband med en undersökning av en bopats och preliminär tid är bronsålder. Frågeställningarna gällde odlingshistorien och markutnyttjandet. Lite förkolnat frömaterial visade sig finnas i proverna, några cerealia och några fragment av andra frön.

Prov **Jp 2** är från ett område med årderspår och taget ca 15 cm under "ostörd" markyta. Det är ovanligt att makrofossilprov ur en sådan kontext ger något, men i detta prov hittades dock ett fragment av ett sädeskorn och ett par av andra frön. Antagligen härrör de från kulturjord och har hamnat i dessa djupa lager genom årdrets försorg. Samma sak torde gälla fröna i **Pp 2**, ett prov som var taget intill det förstnämnda. Här kunde ett cerealia bestämmas, åtminstone till gruppen speltveten, *Triticum speltoides*. Sannolikt rör det sig om emmer eller spelt, vilket av dessa är det svårt och oftast omöjligt att avgöra utifrån förkolnade kärnor.

Härdanläggningen gav inget frömaterial, men däremot rikligt med kol. Det är inte alltid man hittar frömaterial i härdar och erfarenhetsmässigt kan man säga att just härdar med mycket träkol sällan ger arkeobotaniskt material.

De återstående två proverna **Pp 4** och **5** var tagna i ett kulturlager mellan härden och årderspåren. I dessa hittades ytterligare cerealia varav 4 kunde bestämmas till speltvete. Dessutom fanns i prov 5 ett par axdelsfragment från ett speltvete, troligen emmer.

Det material som kommit fram är rätt typiskt för en boplats och det är spåren efter de människor som verkade där. Materialet och provtagningen som sådan kan inte säga särskilt mycket om landskapsutnyttjandet, till detta är pollenanalys bättre. Årderspåren i sig har heller ingen betydelse i sammanhanget, de består bara av nedplöjd kulturjord. Det är möjligt att boskapsskötsel spelat en stor roll, men de som nyttjat denna boplats var sannolikt också åkerbrukare. Det sädesslag som hittats, ett speltvete, troligen emmer eller spelt, är vanligt förekommande i prover från bronsålder. De två axdelarna som kunde bestämmas till emmer är ett indicium på att det är emmer det rör sig om. Speltvete fanns också i det stora sädeskornsfyndet från det näraliggande Kålhog (Gustafsson, rapport). I detta fynd dominerar dock skalkorn vilket inte hittades i proverna från Vitlycke. Detta kan tyda på att vitlyckematerialet är äldre. Kålhogsfyndet dateras till ca 1000 f Kr, vilket är i den tidsperiod då det överallt sker en övergång från "ålderdomliga" speltveten och naket korn till skalkorn.

--

Jp 2
1 sädeskornsfragment,
2 fröfragment, mycket fragmenterade och obestämbara.

Pp 2
1 sädeskorn av speltvete, *Triticum speltoides* - fragmenterat
2 sädeskornsfragment
1 fröfragment, obestämbart

Jp 12
-
(mycket träkol)

Pp 4
2 sädeskornsfragment, varav ett sannolikt *Triticum speltoides*, speltvete
3 sannolika fröfragment

Pp 5
4 sädeskorn av speltvete, *Triticum speltoides*, sannolikt emmer eller spelt
2 axdelar (blomfjällsbaser) av speltvete, sannolikt emmer
7 fragment av sädeskorn

Referenser
Gustafsson, S 1995. *Rapport, Makrofossilanalys Tanum, Bohuslän.* Arkeologiska institutionen, Umeå universitet.